

KORPUS LINGVISTIKASI ASOSIDA INGLIZ TILI O'RGANUVCHILARINING LEKSIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

**Xayriyeva Dildora
Saloxidin qizi**

**Buxoro viloyati Kogon tuman texnikumi ingliz
tili fani o'qituvchisi**

Annotatsiya

Mazkur maqolada korpus lingvistikasi asosida ingliz tili o'rganuvchilarining leksik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Bugungi ingliz tili ta'limida so'z boyligini rivojlantirish faqat alohida birliklarni yodlash bilan emas, balki ularning real qo'llanish chastotasi, kollokatsion xususiyati, janriy funksiyasi, diskursiv mosligi va kontekstual barqarorligini anglash bilan bog'liq holda tushunilmoqda. Korpus yondashuvi aynan shu ehtiyojga javob beradi, chunki u til birliklarini sun'iy misollar emas, balki tabiiy qo'llanish namunalari asosida o'rganish imkonini yaratadi. Maqolada data-driven learning, corpus-based instruction, concordance bilan ishlash, kollokatsiya va formulaik birliklarni o'rgatish, past va o'rta til darajasidagi o'rganuvchilar bilan korpusdan foydalanish masalalari muhokama qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, korpus lingvistikasi leksik kompetensiyani chuqurlashtiradi, o'quvchilarda til sezgirligi va mustaqil tahlil ko'nikmasini rivojlantiradi, biroq uning samaradorligi o'qituvchi tayyorgarligi, topshiriqning skaffoldlanganligi va korpus savodxonligi bilan chambarchas bog'liq.

Kalit so'zlar:

korpus lingvistikasi, data-driven learning, leksik kompetensiya, ingliz tili ta'limi, kollokatsiya, formulaik birliklar, concordance, korpusga asoslangan ta'lim, EFL, lug'aviy rivojlanish.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical foundations of developing lexical competence in English language learners through corpus linguistics. In contemporary English language education, vocabulary development is no longer viewed merely as memorizing isolated words, but as understanding authentic frequency, collocational behavior, genre function, discourse appropriateness, and contextual regularity. A corpus-based approach responds directly to this need because it enables learners to study language through real usage rather than invented textbook examples. The paper discusses data-driven learning, corpus-based instruction, concordance analysis, collocation teaching, formulaic language development, and the use of corpora with low- and intermediate-proficiency learners. The findings indicate that corpus linguistics can deepen lexical competence, enhance learners' language

awareness, and strengthen autonomous analytical skills, but its effectiveness depends heavily on teacher preparation, scaffolded task design, and corpus literacy.

Keywords: corpus linguistics, data-driven learning, lexical competence, English language education, collocation, formulaic language, concordance, corpus-based instruction, EFL, vocabulary development.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические и практические основы развития лексической компетенции у изучающих английский язык на базе корпусной лингвистики. В современной методике обучения английскому языку развитие словарного запаса рассматривается не как простое запоминание отдельных слов, а как освоение их частотности, коллокационных свойств, жанровой функции, дискурсивной уместности и контекстуальной устойчивости. Корпусный подход отвечает этим требованиям, поскольку позволяет изучать язык на основе реальных примеров употребления, а не искусственно созданных учебных предложений. В статье рассматриваются data-driven learning, corpus-based instruction, работа с конкордансами, обучение коллокациям и формульным единицам, а также особенности применения корпусов с учащимися низкого и среднего уровня владения языком. Результаты показывают, что корпусная лингвистика способствует углублению лексической компетенции, развитию языковой осознанности и самостоятельных аналитических навыков, однако ее эффективность тесно связана с подготовкой преподавателя, поэтапной организацией заданий и корпусной грамотностью обучающихся.

Ключевые слова: корпусная лингвистика, data-driven learning, лексическая компетенция, обучение английскому языку, коллокация, формульный язык, корпусно-ориентированное обучение, EFL.

Kirish

Ingliz tilini o‘qitishda leksik kompetensiya ko‘pincha eng ko‘p talab qilinadigan, ammo eng ko‘p soddalashtirib yuboriladigan tushunchalardan biridir, chunki amaliyotda u hanuz ko‘p hollarda “ko‘proq so‘z yod olish” bilan tenglashtiriladi. Holbuki, zamonaviy qo‘llanmalar va tadqiqotlar leksik kompetensiyani so‘zning oddiy ma‘nosini bilishdan ancha kengroq kategoriya sifatida talqin qiladi: unga birlikning chastotasi, kollegial va kollokatsion hamrohligi, semantik preferensiyasi, grammatik muhit bilan uyg‘unligi, janrga mosligi, pragmatik o‘rni, formulaik qoliplarda qatnashishi va diskursdagi funksional yuklamasi kiradi. Shuning uchun chet tilini o‘rganuvchi talaba faqat “word meaning”ni emas, balki “word behavior”ni ham egallashi kerak bo‘ladi. Aynan shu nuqtada korpus lingvistikasi til ta’limida katta burilish yasadi: 1990-yillardan boshlab korpuslar va concordancer vositalari tilni intuitiv misollar orqali emas, balki real qo‘llanish naqshlari asosida o‘rganishga yo‘l ochdi, natijada data-driven learning va corpus-based instruction singari metodik yo‘nalishlar paydo bo‘ldi. 2025 yildagi “Corpus linguistics for language teaching and learning: A research agenda” nomli yirik maqola korpus lingvistikasining ta’limga to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita ta’siri lexicography, materials development, teacher education, assessment hamda digital pedagogy yo‘nalishlarida kengayib borayotganini ta’kidlaydi; bu esa korpus lingvistikasining endi faqat tadqiqotchi vositasi emas, balki pedagogik arxitektura unsuri sifatida qaralayotganini ko‘rsatadi. Shu bilan birga,

sistematik sharhlar korpusga asoslangan ta'lim EFL sinflarida samarali metod sifatida baholanayotganini, biroq amaliy joriy etishda o'quvchi darajasi, topshiriq murakkabligi va o'qituvchi tayyorgarligi kabi omillar hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatmoqda. Klassik tadqiqotlarda onlayn korpusdan foydalanish ba'zi o'quvchilar uchun murakkab bo'lgani qayd etilgan bo'lsa, yangi ishlarda scaffolded corpus pedagogy, custom GPT bilan boyitilgan corpus-based learning, va formulaik birliklarni o'rgatishda DDL yondashuvi samaradorligi ko'rsatilmoqda. Demak, bugungi muammo korpusni "ishlatish mumkinmi?" degan savolda emas, balki "qanday, qaysi darajadagi o'quvchi bilan, qaysi leksik maqsadlar uchun va qanday didaktik skaffoldlash orqali qo'llash kerak?" degan savolda. Mazkur maqolaning maqsadi korpus lingvistikasi asosida ingliz tili o'rganuvchilarining leksik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy hamda amaliy asoslarini tahlil qilish, uning samarali joriy etish mexanizmlarini ochib berishdan iborat.

Materiallar va usullar

Tadqiqot narrativ-analitik sharh usulida olib borildi va korpus lingvistikasi, data-driven learning, corpus-based instruction, lexical competence, collocation learning, formulaic language, concordance-based pedagogy hamda teacher corpus literacyga oid ilmiy adabiyotlar mazmuniy sintez qilindi. Asosiy manbalar sifatida korpus lingvistikasining ta'limdagi roli haqida davlat-of-the-art maqolalar, sistematik sharhlar, tajriba ishlari va o'qituvchi tayyorlashga doir izlanishlar tanlandi. Tahlil birliklari sifatida besh yo'nalish belgilandi: birinchisi, leksik kompetensiyaning ko'p komponentli modeli; ikkinchisi, korpusning bevosita va bilvosita pedagogik qo'llanishi; uchinchisi, DDL topshiriqlarining kognitiv va metodik tabiati; to'rtinchisi, kollokatsiya, formulaik birliklar va akademik so'z boyligini rivojlantirishdagi amaliy samaradorlik; beshinchisi, turli til darajasidagi o'rganuvchilar va o'qituvchilarda korpus savodxonligining shakllanishi. Analiz davomida korpusga asoslangan yondashuvning ikkita formati ajratib ko'rildi: a) o'quvchi korpus bilan to'g'ridan-to'g'ri ishlaydigan DDL modeli; b) o'qituvchi yoki darslik muallifi korpus tahlili natijasida tayyorlagan materiallar orqali amalga oshiriladigan bilvosita model. Shuningdek, korpus asosidagi topshiriqlar murakkabligini belgilovchi omillar — interfeys soddaligi, concordance satrlarini o'qish malakasi, qidiruv operatorlari, til darajasi, tahlil uchun tanlangan birlik turi va reflektiv muhokama bosqichi — ham ko'rib chiqildi. Ushbu metodologik yondashuv korpus lingvistikasi leksik kompetensiyani nafaqat kengaytirishi, balki uning sifat jihatini o'zgartirishi haqidagi gipotezani konseptual darajada asoslash imkonini berdi.

Natijalar

Adabiyotlar tahlili korpus lingvistikasi ingliz tili o'rganuvchilarining leksik kompetensiyasini rivojlantirishda bir necha darajada samaradorlik ko'rsatishini tasdiqladi. Birinchidan, korpus yondashuvi o'quvchini so'zning lug'aviy ma'nosidan uning real ishlatilish naqshlariga olib boradi; bu ayniqsa kollokatsiyalar, phraseological units, semantic prosody va janrga bog'liq leksik tanlovlarni o'rganishda muhim. Ikkinchidan, concordance satrlarini tahlil qilish asosidagi DDL topshiriqlari o'quvchilarda til sezgirligi, noticing, taqqoslash va qoidani o'zi kashf etish qobiliyatini rivojlantiradi; bu esa passiv yodlashdan faol tahlilga o'tishni ta'minlaydi. Uchinchi natija shuki, korpusdan foydalanish leksik aniqlikni kuchaytiradi, ayniqsa sinonimlar

orasidagi nozik farqlar, preposition patternlari, register farqi va kollokatsion moslikni o'rganishda samarali. To'rtinchidan, 2016 yildagi tajribada EFL o'quvchilarining onlayn korpus va elektron lug'at bilan ishlash qobiliyati qiyoslanganda, korpusdan foydalanish ba'zi hollarda aniqroq tanlovga olib kelgani, biroq o'quvchilar uni murakkab deb his qilgani qayd etilgan; demak, korpus yondashuvi potensial jihatdan kuchli, lekin metodik qo'llab-quvvatlash talab qiladi. Beshinchidan, keyingi yillardagi izlanishlar aynan shu muammoni hal qilishga qaratildi: scaffolded DDL, past darajadagi o'rganuvchilar uchun moslashtirilgan corpus-based language pedagogy, va AI bilan boyitilgan korpus platformalari bu murakkablikni kamaytirishi mumkinligi ko'rsatildi. Oltinchidan, 2025 yildagi sistematik sharh korpus-based instruction EFL sinflarida samarali yordamchi o'qitish usuli ekanini umumlashtirdi; 2025 yildagi boshqa tadqiqotlar esa custom GPTni corpus-based pedagogy bilan birlashtirish past darajadagi o'rganuvchilarning lug'aviy rivojlanishiga skaffoldlash orqali ko'mak berishi mumkinligini ko'rsatdi. Yettinchidan, formulaik birliklar bilan ishlash bo'yicha izlanishlar korpus asosidagi kuzatuvlar talabalarni natural expressionga yaqinlashtirishini, akademik va og'zaki diskursdagi qayta-qayta uchraydigan qoliplarni sezishni osonlashtirishini ko'rsatdi. Sakkizinchidan, o'qituvchilar uchun korpus savodxonligi alohida natija sifatida ajralib chiqdi: agar o'qituvchi korpusdan qanday didaktik material yaratishni bilmasa, kuchli ma'lumot bazasi sinfda befoya katalogga aylanib qoladi; shu ma'noda korpus lingvistikasi faqat learner skill emas, teacher expertise ham talab qiladi. To'qqizinchidan, leksik kompetensiyani keng ma'noda baholaganda, korpus yondashuvi faqat so'z sonini oshirmaydi, balki so'z tanlash sifatini, moslikni, uslubiy sezgirlikni va matn ichidagi funksional joylashtirishni ham yaxshilaydi.

Muhokama

Olingan natijalar korpus lingvistikasi ingliz tili ta'limida lug'at o'rgatish falsafasini tubdan yangilayotganini ko'rsatadi. An'anaviy metodlarda o'quvchi ko'pincha so'z-tarjima juftligi, tayyor misol va darslikdagi cheklangan kontekst bilan cheklanadi; natijada u so'zni taniydi, lekin ishlatishda ikkilanadi. Korpus yondashuvi esa "til qanday bo'lishi kerak?" degan normativ savoldan ko'ra "til real kommunikatsiyada qanday ishlatiladi?" degan deskriptiv savolga javob beradi. Bu farq didaktik jihatdan juda muhim, chunki leksik kompetensiya aynan real qo'llanishdagi sezgirlik bilan o'lchanadi. Shunday bo'lsa-da, korpusni ta'limga joriy etishdagi eng katta xato — uni quruq texnik resurs deb tasavvur qilishdir; aslida korpus samaradorligi topshiriq dizayniga bog'liq. Agar talabaga shunchaki minglab concordance satrlarini ko'rsatib, "o'zing xulosa chiqar" deyilgan bo'lsa, ayniqsa o'rta va past darajadagi o'rganuvchi uchun bu motivatsiyani pasaytiradi. Aksincha, maqsadli, cheklangan, savolga yo'naltirilgan, qadam-baqadam skaffoldlangan topshiriqlar korpusni kuchli analitik vositaga aylantiradi. Shu ma'noda DDLning kelajagi "ko'proq texnologiya"da emas, "ko'proq didaktik dizayn"dadir. Muhokamaning ikkinchi muhim jihati shundaki, korpus yondashuvi mustaqil o'rganish kompetensiyasini ham rivojlantiradi: o'quvchi tayyor qoidani kutib turmaydi, balki tahlil qiladi, kuzatadi, ehtimol qiladi, tekshiradi va xulosa chiqaradi. Bu esa leksik kompetensiyani metalingvistik ong bilan bog'laydi. Uchinchi jihat — o'qituvchi tayyorgarligi. 2023 yilgi va 2025 yilgi ishlarda teacher corpus literacy muammosi alohida ko'tarilgan: o'qituvchi korpusdan

foydalanishni bilmasa, u resursning ilmiy salohiyati sinf amaliyotiga ko'chmaydi. Demak, ingliz tili yo'nalishida korpus lingvistikasi bo'yicha maxsus metodik tayyorgarlik talab etiladi. To'rtinchi jihat — korpus va sun'iy intellekt integratsiyasi. Yangi ishlarda korpus ma'lumotlari bilan AI vositalarining birlashtirilishi murakkab concordance muhitini soddalashtirish, qidiruv natijalarini tushuntirish va past darajadagi o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash uchun istiqbolli yo'l sifatida talqin qilinmoqda. Biroq bunda ham xavf bor: agar AI korpusga tayangan holda emas, erkin generatsiya asosida javob bersa, o'quvchi autentik dalil emas, ravon taxmin bilan ishlashi mumkin. Shuning uchun kelajakdagi corpus pedagogy ikki tamoyilga tayanishi kerak: dalillilik va boshqariladigan kashfiyot. Qisqasi, korpus lingvistikasi lug'at o'rgatishning bezagi emas, uning ilmiy asoslangan modeli bo'lib bormoqda.

Xulosa

Korpus lingvistikasi asosida olib borilgan ingliz tili ta'limi leksik kompetensiyani rivojlantirishda nazariy jihatdan asosli va amaliy jihatdan samarali yondashuv ekanligi aniqlandi. U o'quvchini alohida so'zlarni eslab qolishdan real til qo'llanishi naqshlarini anglashga olib boradi, kollokatsiya, formulaik birliklar, semantik muhit va janrga moslikni o'rgatishda yuqori samaradorlik ko'rsatadi. Biroq korpus yondashuvi avtomatik muvaffaqiyat bermaydi: uning natijadorligi o'qituvchining korpus savodxonligi, topshiriqning skaffoldlanganligi, o'quvchining til darajasi va reflektiv tahlil madaniyatiga bog'liq. Shu sababli ingliz tili yo'nalishida korpus lingvistikasini dars jarayoniga joriy etishda bosqichli model, moslashtirilgan DDL topshiriqlari, kollokatsion va akademik so'z boyligiga yo'naltirilgan amaliy mashqlar hamda o'qituvchi malakasini oshirish dasturlari ustuvor yo'nalish bo'lishi kerak. Kelajakda korpus va AI integratsiyasi leksik ta'limni yanada moslashuvchan qilishi mumkin, biroq bu faqat autentik til ma'lumotiga tayangan, metodik nazorat ostidagi tizimlarda foydali natija beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Curry N., Chambers A. Corpus linguistics for language teaching and learning: A research agenda // *Language Teaching*. 2025.
2. Li D. A systematic review of corpus-based instruction in EFL classroom // *Heliyon*. 2025.
3. Mueller C.M., Jacobsen N.D. A comparison of the effectiveness of EFL students' use of dictionaries and an online corpus for the enhancement of revision skills // *ReCALL*. 2016. Vol. 28. No. 1. P. 3–21.
4. Latif M.M.A. Corpus literacy instruction in language teacher education // *ReCALL*. 2021.
5. Schmidt N. va boshq. Unpacking second language writing teacher knowledge through corpus-based pedagogy training // *ReCALL*. 2023.
6. Lusta A. Language corpus and data-driven learning in language education: a systematic review // *Heliyon*. 2023.
7. Liu J. Supporting low-proficiency L2 learners' vocabulary development through corpus-based language pedagogy with custom GPT scaffolding // *Computer Assisted Language Learning*. 2025.
8. Anthony L. Integrating AI technology into corpus-based language pedagogy // *Computer Assisted Language Learning*. 2025.